

מה בין פירוש חז"ל – מדרש חז"ל – קבלת חז"ל

י, ח-ט הוא הַיָּה גְבוּר־צִיד לְפָנַי ה'

"וכוש ילד את-נמרד, הוא החל להיות גבר בארץ. הוא-היה גבר-ציד לפני ה', על-פני יאמר פנמרד גבור ציד לפני ה'".

רש"י בשם חז"ל דרש כל מילה ומילה לגנאי: "להיות גבר" – להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה.

"לפני ה'" – מתכוין להקניטו על פניו. "על-פני יאמר" – על כל אדם מרשיע בעזות פנים, יודע רבונו ומתכוין למרוד בו, יאמר 'זה כנמרוד גבור ציד'.

הרמב"ן, אחר הביאו דברי רש"י, כתב: וכן דעת רבותינו, ורבי אברהם אבן עזרא פירש היפך הענין על דרך פשוטו, כי הוא החל להיות גבור על החיות לצוד אותן. ופירש "לפני ה'" שהיה בונה מזבחות ומעלה את החיות לעולה לפני השם.

הרמב"ן לא כתב שפירוש רש"י הוא פשוטו של מקרא, אדרבא כתב שזוהי 'דעת רבותינו', ואילו האבן עזרא פירש על דרך פשוטו. לכאורה כן משמע "גבר-ציד" צידת חיות, "לפני ה'" הוא מושג חיובי, לעומת "נגד ה'" (שמאל-א' יב, ג) או "מלפני ה'" (ברא' ד, טז), ו'למרוד בו' שהוא שלילי. הרי לפנינו רש"י (ע"פ חז"ל) דורש לגנאי, בעוד ראב"ע בפשוטו של מקרא דורש לשבח. לכאורה הוא כפי שמצינו בחז"ל, שיש מרבתינו דורשים את נח לשבח ויש דורשים אותו לגנאי, כך יש מרבתינו דורשים את נמרוד לגנאי, ויש ראשונים דורשים אותו לשבח. וכך לימדנו ה'אור החיים' הקדוש (בראשית א, ג): דע כי רשות נתונה לפרש משמעות הכתובים בנתיבות העיון וישוב הדעת, הגם שקדמונו ראשונים ישבו באופן אחר, כי שבעים פנים לתורה, ואין אנו מוזהרים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפירושים שישתנה הדין לפיהם, ולזה תמצא שהאמוראים אין כח בהם לחלוק על התנאים במשפטי ה', אבל בישוב הכתובים ובמשמעותם מצינו להם בכמה מקומות שיפרשו באופן אחר, עכ"ל.

יסוד זה ידוע לרמב"ן ולשאר גדולי הראשונים, ואינו חידוש רק בבית מדרשו

של האור החיים (עיין רמב"ן במדבר כו, יג ד"ה לזרח, בסוגית המשפחות של יורדי מצרים). תמוה, אם כן, המשך לשון הרמב"ן כאן שכתב על ראב"ע: "ואין דבריו נראים, והנה הוא מצדיק רשע". ויש לשאול, במה זה שונה מ"יש מרבתינו דורשים לשבח"? אדרבא, כנגדו יטען ראב"ע, אני מצדיק רשע? הרי אתה מרשיע צדיק!

לכן הוסיף הרמב"ן וכתב: "כי רבותינו ידעו רשעו בקבלה"! הרי לפנינו יסוד מוצק, אשר נעלם מהרבה מבני דורנו, הבאים לפרש את משמעות הכתובים בנתיבות העיון וישוב הדעת. פירושים אפשריים הם, גם כאשר אמנם נוטים מדברי הראשונים, אבל כל זאת בתנאי שאינם סותרים פירוש שנאמר על ידי חז"ל בקבלתם הנאמנה. פירושים אלו בחלק ההליכותי (סיפורי) של התורה, אינם מאפשרים פירוש הנוטה מדרכם. כפי שכתב הרמב"ן (במדבר כו, יג): "ואם אגדה [=קבלה] נסבול את הדוחק לקבלה... ואם אינה קבלת רבותינו, נדחה סברתו זאת בשתי ידיים", עכ"ל. עד כדי כך! הרמב"ן מוכן לדחות בשתי ידיים פירוש או מדרש חז"ל, אולם אם הוא בקבלת חז"ל, מוכן לסבול את הדוחק בפירוש ההוא. וא"כ גם בעניינינו אפשר שליסוד זה "אם קבלה נקבל" מודה גם הראב"ע, אלא שסבור ראב"ע שדברי חז"ל גבי נמרוד נאמרו כפירוש או כמדרש אבל לא כקבלה, לכן רשאי הוא לפרש לשבח את הכתוב שחז"ל במדרש דרשוהו לגנאי.

והואיל ובפרשת נח קא עסקינן, נביא עתה עוד דוגמא (שהיא גם הוכחה) לעצם נכונותו המלאה של החכם אבן עזרא לקבל כפשוטו את קבלת חז"ל. במקרה דנן הקבלה אף סותרת את פשוטו של מקרא (לא כמו אצל נמרוד שניתן לפרש על רשעו לפי פשוטו של מקרא). כוונתנו לפסוק (יא, כט) "שֵׁם אֲשֶׁת־אֲבָרָם שָׂרִי וְשֵׁם אֲשֶׁת־נְחוֹר מְלִכָה בֵּת־הָרֶן אֲבִי־מְלִכָה וְאָבִי יִסְכָּה". רש"י, בעקבות חז"ל, מפרש כי "יִסְכָּה" — 'זו שרה', כאשר הוא אף מביא חלק קטן מדרשות חז"ל אודות השימוש בשם "יִסְכָּה" במקום שרה. ומפרש ראב"ע: וקדמונינו ז"ל אמרו שיסכה היא שרה [מחוקקי יהודה: כי בדרך הפשט אין זה נכון, וגם למה נאמר "בֵּת־הָרֶן" ולא 'בנות הרן'?] ואם קבלה נקבל [מחוקקי יהודה: ... גם הייסיפון] בקדמוניות שלו כתב בפשיטות יסכה זו שרה ע"פ קבלתו. והסכימו עמו כל גדולי המפרשים הקדמונים].

אחרי שזכינו לראות סיבה אחת מתוך רבות ל"אהבה המסותרת" שרכש

הרמב"ן לרבינו אברהם אבן עזרא, נראה במאמר הבא את גודל חריפות המחלוקת (לשם שמים, כמובן) בין שני גדולי ראשונים אלה בהבנת מדרשי (לא קבלת) חז"ל, אם להבינם כפשוטם או לא, כי זאת לדעת, גם אחרי שהרמב"ן הילל ושיבח את פירוש רש"י עה"ת עד כדי "לו מְשַׁפֵּט הַפְּכָה" (דברים כא, יז), מצינו שהוא חולק עליו (אף נמרצות) בפירושו השונים עד כדי כתיבתו 'וברייתות כאלה מטעות הן ואין ראוי לכתבן כפשוטן' (שמות יב, טז ד"ה כל מלאכה לא יעשה בהם).